

ПРОБЛЕМИ ПРИ ПРИЛАГАНЕТО НА ПРЕСТЪПНИТЕ СЪСТАВИ
ПО ЧЛ. 279-281 НК

Богомила Бинева*

PROBLEMS IN THE APPLICATION OF CRIMINAL OFFENCES
UNDER ARTICLES 279–281 OF THE BULGARIAN CRIMINAL CODE

Bogomila Bineva

Abstract: *The aim of this article is to examine the constituent elements of Articles 279–281 of the Bulgarian Criminal Code related to the illegal crossing of the Republic of Bulgaria's borders. On the one hand, the relationship that exists between them lies at the heart of the problems in case law related to their differentiation, which requires strict consideration of each of the constituent elements. On the other hand, it can be used to trace the course of criminal activity from its beginning and to identify all persons responsible for it.*

Keywords: *illegal crossing; borders; relationship; differences; premeditation; relevance.*

Обстановката в международен план – наличието на военни конфликти, политически и финансови кризи, а и стремежът към по-висок финансов доход принуждават големи групи от хора да напускат държавите си по произход в търсене на ново място с по-благоприятни условия за живот или финансови такива. По пътя към крайната дестинация (приемащи държави) те преминават през границите на други страни. Това са т.нар. транзитни държави, към които спада Република България. Проблем от наказателноправен характер, който възниква за представителите на групата, е борбата с престъпните деяния на тази част от мигрантите, които преминават нелегално. Настоящата статия коментира забелязани проблеми в съдебната практика по тези прес-

тъпни състави, изразяващи се в допускане на грешки в правоприлагането, смесването на съставите както помежду им, така и с други извън тях. Чрез съпоставяне ще бъдат изведени основните им характеристики, което има за цел да улесни разпознаването им, а с това и правоприлагането.

Съотношение между престъпните състави по чл. 279, 280 и 281 НК помежду.

Престъпленията, свързани с незаконното преминаване на границите на Република България, са установени в Раздел 1 „Престъпления против реда на управлението“, глава VIII от Особената част на Наказателния кодекс „Престъпления против дейността на държавни органи, обществени организации и лица, изпълняващи публични функции“.

* Редовен докторант, II година, Наказателно право, катедра „Наказателноправни науки“, СУ „Св. Климент Охридски“

full-time PhD student, 2nd year, Criminal Law, Department of Criminal Law, Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Данните на Националния статистически институт „Престъпления и осъдени лица 2022“ позволяват чрез анализ на числовите резултати да се изведат изводи с делата по кои престъпления най-често биват ангажирани право-прилагащите органи и с каква честота се разпространяват те. В периода от 2006 до 2022 г. включително трайно в челните позиции се задържат престъпленията против реда и управлението. В 90 % от случаите в групата се отнася до осъществяването на деяния по чл. 279 НК и чл. 280 НК. Стриктното изследване на характеристиките на поведението на извършителя е от съществено значение за право-прилагането по тези състави. То трябва да се преценява внимателно, по пътя на буквалното тълкуване,¹ който намира приложение спрямо текста на Наказателния кодекс.² Относно значението на тълкуването Васил Захариев изяснява в „Тълкуване на правото“ от 1959 г., че то е винаги дейност, която е насочена към изясняване, а когато се иска да се проникне по-дълбоко в разглежданото явление, и към обяснение.

Законодателят оценява като престъпно както поведението на преминаващия границите на България, така и на този, който му помага. Съществува връзка между двата състава, според която довършването на деянието по чл. 280 НК, т.е. на спомагачия, зависи от успеха на преминаващия. Затова трайно се приема, че чл. 280 НК е основен, а чл. 279 НК – субсидиарен състав. Това обосновава наличието на неправилна съдебна практика, изразяваща се в оценяване на действията на оказващия съдействие като форма на съучастие - помагачество по смисъла на чл. 20, ал. 4 НК.³ Тълкуването е неправилно, защото има два отделни състава със самостоятелни признаци, които се различават помежду си, характеризират се и

с различна степен на обществена опасност.⁴ С времето признаците им са разграничени и проблемът се среща все по-рядко в съдебната практика.⁵ Изпълнителното деяние по чл. 279 НК изисква границата да остава зад гърба на извършителя, докато това не се отнася до чл. 280 НК. Деецът спомага преминаването, но няма нужда да участва в същото. Законодателят преценява, че поведението на „каналджията“ има самостоятелно значение, а не само във връзка с деянието на другото лице, за да го оценява като престъпно единствено под форма на „помагачество“, ако и доколкото подпомаганата дейност е успяла.⁶ Престъпната помощ, изводимо от практиката, обикновено е свързана с предварителното получаване на парични средства от мигранта, измислянето на план за осъществяването ѝ, набавянето на средства. Това са и част от обстоятелствата, които обосновават по-високото наказание, което законодателят диференцира по състава. Реализирането ѝ често е съпроводено или следвано към по-късен момент с осъществяването и на друг престъпен състав.

На още едно място в текста на Наказателния кодекс две деяния, зависими едно от друго, за чието извършване фактически освен деецът се изисква участие на още едно лице, са разделени в отделни разпоредби. Всеки от двамата е самостоятелен извършител и понася наказателна отговорност, но отделно и по различен текст. Визирам активния (чл. 304 НК) и пасивния (чл. 301 НК) подкупи. Разкъсването им акцентира върху самостоятелната значимост на поведението на всекиго. Съобразява възможността при „предлагането“ на дар или имотна облага същата да не бъде „приета“ или при „поискването“ ѝ тя да не бъде „дадена“, но само обстоятелството, че отсрещното лице

¹ За същността на буквалното тълкуване според съотношението между обема на правната разпоредба и обема на изведеното в резултат на тълкуване логическо правило за поведение – вж. Вълчев, Д. Лекции по обща теория на правото. София, Сиела, 2019, с. 244.

² Решение № 259/2020 по н. д. № 938/2019 г. I НО ВКС

³ Стойнов, А. Наказателно право. Обща част. Второ издание. София, Сиела, 2019, с. 363

⁴ „Поначало една наказателна норма установява състав на един вид престъпни деяния, визира едно определено престъпление – вж. напр. чл. 115, 169, 194, 357 и др.“ - Ненов, И. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга първа. Нова редакция Александър Стойнов. С.: Софи-Р, 1992, с. 251.

⁵ вж. Решение № 364 от 12.11.2014 г. по н. д. № 1057/2014г., Н.К., III Н.О. на ВКС

⁶ Стойнов, А. „Наказателно право...“ с. 383; СР № 143/1999 г. по н.д. № 102/1999г., I Н.О. ВКС;

не се е подало на предложението, не отнема престъпния характер.

Задължителното участие на две физически лица в деянието по чл. 280 НК заблуждава и в друга посока. Първичният извод е за наличие на необходимо съучастие, но той е погрешен. В теорията Никола Филчев и Александър Стойнов изясняват, че необходимото съучастие е налице само когато престъпното деяние по основния състав изобщо не може да се осъществи само от един субект. Относно чл. 279 НК грешки не могат да възникнат. Законодателят нито споменава друго, нито самото осъществяване на деянието изисква това. Чл. 280 НК обаче включва от обективна страна участие на един „в движение“ и на един спомагащ му субект. Фактът на успешно преминаване на границата от мигранта НЕ е част от изпълнителното деяние на „превеждането през границата“, а вследствие него, резултат. Разликата може да се осъзнае при съпоставка с класическия пример за необходимо съучастие по чл. 154 НК, кръвосмешението, т.нар. „инцест“. Съвкуплението не може да се осъществи самостоятелно, а задължително от две лица, в случая с определена връзка. Изводът е, че правилната преценка е в зависимост от елемента на престъпния състав, към който спада изискването за участие на второ лице. При съмнение ръководещ за определянето е текстът на закона – „Чл. 280. *Който преведе през границата на страната ...*“ Използваната глаголна форма показва, че се отнася до нещо, вече реализирано, факт.⁷

Друг важен момент в тълкуването е преценката как действията на подпомагащия улесняват преминаването на чужденеца „без

надлежно разрешение“ или „не през определените за това места“. Например съдействието за избягване на пълна гранична проверка⁸, даването на съвет как тя да мине по-леко, помощта с превод от и на български при осъществяването ѝ не спадат към възможните форми на изпълнителното деяние. Зачитането им като такива е основание за несъставомерност, както е и при поведение, което само евентуално може да помогне.⁹ Ключът към избягване на грешките е в откриването на причинно-следствена връзка между помощта и преминаването¹⁰. Примерите за поведение, което отговаря на това изискване са много. Изразяват се в превозване на мигранти, даване на подкуп на граничните служби с цел „затваряне на очи“, подслоняване за период от време и други.

Преодоляването на проблемите в практиката изисква и **разграничаването** на разглежданите престъпления с **трафика на хора по чл. 159а и чл. 159б** от Наказателния кодекс. Периодът между 2022 и 2024 г., изпълнен с напрежение предвид обстановката в международен план – наличието на повече от един военни конфликти, политически кризи, неконтролируемо разпространение на труднолечим вирус, води до увеличаване на миграцията, в двата ѝ вида – легална и не. Затова тя се явява тема, предмет на обсъждане ежедневно в медии, сред членовете на обществото, сред управляващи, често означавана като „трафикиране“ („С наети коли банда е трафикирала мигранти.“¹¹). Веднага възниква въпросът дейностите, свързани със спомагане преминаването на границите на Република България и през страната, съставляват ли

⁷ Андрейчин, Л., Георгиев, А., Илчев, Ст. Български тълковен речник. Четвърто издание. Наука и изкуство, София, 2018 „Факт. Нещо, което реално съществува, или действие, явление, събитие, което е станало или става.“

⁸ СР №171/ 2016 по н.д. № 607/2016 Н.К. ПНО ВКС

⁹ „Тези съвети и разяснения са свързани само с вероятността да се избегне разширен контрол при излизане от страната на свидетелките, но доколкото се касае до вероятност, не може да се приеме, че това поведение на подсъдимия обективно е можело да улесни и е улеснило или създавало предпоставки за незаконно преминаване на границата“ – СР № 171/2016 по н.д. №607/2016, НК, III Н.О. ВКС

¹⁰ „Съставът на чл. 280, ал. 1 от НК би бил реализиран от подс. М., ако с поведението си умишлено е улеснил преминаването през границата на Т. и В. без надлежно разрешение, като то следва и да е в причинна връзка с изпълнителното деяние и последиците от него“ – СР №171/ 2016 по н.д. № 607/2016 Н.К. ПНО ВКС

¹¹ Вестник 24 часа. Банда превозвала мигранти с наети коли, за да не отнемат техните. <https://www.24chasa.bg/bulgaria/article/15730868> (последно посетено на: 25.01.2024 г.)

трафик на хора и ако не, каква е разликата им с него? Въпросът за съпоставяне между две явления възниква, когато между тях има сходства, които могат да въведат в заблуждение и невъзможност за разграничаване. В случая такива са налице между чл. 281 НК и чл. 159а НК, както и при международния трафик по чл. 159б НК и чл. 280 НК, при който държавата по произход на жертвата и тази на нейната експлоатация се различават.¹² Мотивите на ТР № 2/2009г., н.д. № 2/09 г., т. 4.1 на ОСНК, сочат, че изпълнителното деяние „преведе през границата на страната“ е с идентично съдържание за престъпленията по чл. 159б НК и чл. 280 НК. И в двата случая основание за ангажиране на наказателната отговорност на дееца е създаването на условия за превеждането на друго лице. Подробно теоретично изследване на същността на трафика на хора в теорията е направено от Ива Пушкарлова. Резултатите от него са разкрити и разтълкувани в монографията ѝ „Трафикът на хора. Проблеми на наказателноправния режим“. Авторката изяснява, че различията от обективна страна между него и каналджийството се дължат на липсата на изискване актът по преминаване на границите по чл. 159б НК да е незаконен, което е съществено за квалификацията по чл. 280 НК. При сравняване на субективните признаци също не е налице пълно припокриване. И за двете е характерен прекият умисъл, но за да има трафик, трябва да се разкрие поне една от изчерпателно изброените особени цели по чл. 159а НК. Чл. 280 НК не ги изисква. Предвид тези различия съвкупност е възможна.

След коментар на първите два състава от групата ще посоча и **проблемите, които възникват във връзка с третия – по чл. 281 НК**, най-нов измежду тях. За да бъде извършеното приведено под разпоредбата на чл. 281 НК, следва да се установи наличието на поведение, което улеснява „престоя“ на нелегалните мигранти¹³ в рамките на територията на държавата. Това предполага както че тези лица са преминали вече незаконно границата ни, така и знанието на дееца по чл. 281 НК¹⁴ за това обстоятелство, но това не означава, че той е съдействал за него под някаква форма.¹⁵ Законодателят не поставя такова изискване. Дори едно лице да е знаело за бъдещето нелегално преминаване на конкретните чужденци, да е участвало както в планирането на движението им през границата, така и после във вътрешността на държавата, ако липсват обективни данни за поведение, което по някакъв начин спомага конкретно движението през пределните линии на България от тяхна страна, отговорност по чл. 280 НК то няма как да понесе.¹⁶

След проучване на влезлите в сила съдебните актове, постановени по чл. 281 НК, се забелязва **проблем в тълкуването на състава от субективната страна**. Същата се изяснява по еднакъв начин и без никакъв аргумент, независимо от фактическите обстоятелства. „*Деянието е извършено виновно, при форма и вид на вината „пряк умисъл“ по смисъла на чл. 11, ал. 2 от НК.*“ Това, че са разкрити признаците на прекия умисъл обаче, не означава, че следва конкретните особености да бъдат пренебрегвани. Поведението на дееца често

¹² Повече за същността: Пушкарлова, И. Трафикът на хора. Проблеми на наказателноправния режим. С.: Сиби, 2012, с. 2.

¹³ В нарушение на чл. 22 ЗЧРБ

¹⁴ Предвид изискването за пряк умисъл от субективна страна. СР № 5/2023 Г. по Н. Д. № 691/2022 г.. СОС

¹⁵ Решение № 77/2018 по н. д. № 249/2018 ОС – Бургас

¹⁶ „Наличието на знание у подсъдимия, че ще се включи в дейност по превозване на мигранти, пресекли непосредствено преди инкриминираната дата границата, по никакъв начин не способства извода, направен от районния съд, че деянието попада в правните рамки на чл. 280, ал. 1 от НК. Напротив, имайки предвид, че за субективната страна на деянието се съди от обективизираните действия на дееца, изводът, който се налага е, че осигурявайки превоз на седемте иракски граждани, подс. Р. А. е съзнавал именно участието си в противозаконно подпомагане пребиваването на тези лица на територията на Република България - поведение, покриващо състава на чл. 281, ал. 1 от НК.“ - СР №77/2018 по н.д. № 249/2018 ОС – Бургас

свидетелства за неговото предварително знание и подготовката за действие като характерни особености на предумисъла¹⁷.

Субектът се намира в определен час от денонощието (често през нощта), сам, на необичайно място,¹⁸ подготвен и с превозно средство, което позволява превеждане на голям брой хора. Предварителната уговорка показва, че повече от едно лица са част от дейността, т.е. подсказва наличието на съучастие или на някоя от формите на организирана престъпна дейност. Законодателят съобразява втората хипотеза конкретно в по-тежко наказуемите състави по чл. 280, ал. 2, т. 5 НК и чл. 281, ал. 2, т. 2 НК. Оказва се, че те не изчерпват всички възможности в практиката по този вид престъпност. Например когато едно лице помага преминаването на мигрантите през границата по смисъла на чл. 280 НК, а друго след това през страната по чл. 281 НК. В случая дейността е предварително съгласувана¹⁹ и подготвена, което свидетелства за трайност на престъпното намерение и за по-опасна личност. Затова тази особеност е определена като основание за по-тежка наказуемост при друго престъпление от Наказателния кодекс – убийството по чл. 116, ал. 2, т. 9 НК. Липсата на квалифициран състав в този смисъл при престъпленията, предмет на разглеждане в

този труд, не означава, че тя следва да бъде пренебрегвана²⁰. Начинът, по-който видът на вината може да бъде съобразяван, е в рамките на индивидуализацията на наказанието като отегчаващо обстоятелство. (Решение № 188/1991 г., I н.о. на ВС). Това цели съобразяване на всички факти при определяне на наказанието в изпълнение на законовите изисквания (чл. 54 НК), за да бъде съответно на извършеното престъпление (чл. 35, ал. 3 НК)²¹, а не засилване на наказателната репресия.

Мирослава Манолова извежда значението на **принципа за съответствие между наказанията и престъпленията** до две положения в научния си труд „Защо наказваме? Теоретично-нормативния модел за целите на наказанието в българското наказателно право.“: „означава предвиденото в закон наказание – по вид и размер, да съответства на степента на обществената опасност, която е типична за съответното престъпление (т.е. едно наказание следва да се предвижда за убийство, различно от него наказание – за кражба). От друга – наказанието трябва да е съответно и на конкретната обществена опасност, която разкрива съответното престъпление на конкретния извършител, оценка, давана от съда.“ Вземането предвид на горепосоченото обстоятелство се явява гарант на втория извод.²²

¹⁷ Белезите му като квалифицирана форма на вината са разтълкувани в ППВС № 2/57;

„Предумисълът се различава от прекия умисъл по състоянието на дееца при решаване на въпроса, дали да извърши, или да не извърши убийството, и по начина на неговото формиране.“ – СР №43/1972 П НО ВКС

¹⁸ „на 17.09.2018 г. около 01.45 часа, в района на отбивката за лодкостоянка на река Ропотамо“ – Споразумение № 168/2018 по н.д. № 757/2018 РС Царево

¹⁹ „Подсъдимият О. Д. имал информация, за това, че в района на с. Добрич, обл. Ямбол, се намират чужденци, които били влезли нелегално през границата на страната ни от Република Турция в Република България, и които трябвало да бъдат извозени до гр. София, а при възможност и до границата с Р Сърбия, срещу парично заплащане. С цел да набави за себе си имотна облага /парични средства/, подс. О. Д. решил да подпомогне чуждите граждани да преминат през страната ни като ги превози с автомобил от мястото, където са стигнали след преминаване на българската граница до гр. София, а при възможност и до Р Сърбия. Подсъдимият О. Д. знаел, че за извозването на чуждите граждани ще получи парични средства, които превозваните чужди граждани били платили още в гр. Истанбул., – Присъда №119/2023 РС Елхово

²⁰ Затова Борис Велчев сочи, че предумисълът е едно от обстоятелствата от субективна страна, които следва да бъдат съобразявани при преценка за наличието на изключително висока степен на обществена опасност. – Велчев, Б.. Обществената опасност и българското наказателно право. София, Сиела, 2017, с. 160

също: Лютов, Костадин. Обществената опасност на деянието по Наказателното право на НРБ. София, Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1960, с. 133,

²¹ Вж. също Груев, Л. Наказването за престъпление. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2020, с. 28–29,

²² Вж. Лютов, К. „Обществена опасност...“ с. 144.

Освен в последния етап от наказателното производство при формирането на наказанието, откриването на признаци за по-далечна криминална дейност в процеса по тълкуване на извършеното има и **друго значение**. Явява се **основание за проследяване на целия механизъм по реализирането ѝ** като правомощие на органите на досъдебното производство. Без откриване на източника на информация за незаконното преминаване на границата борбата с това вид престъпност няма потенциал да постигне успех. Информаторът, който в големия брой от случаи се явява извършител по чл. 280 НК, ще открие друг човек на територията на Република България, който да помага следващия път, особено с оглед високите парични суми, които „се въртят“. Това може да продължи до залавянето му и пак, своеобразна спирала. Затова и в случаите, в които не може да бъде доказано наличието на някоя от формите на организирана престъпна дейност и деянието да бъде отнесено към квалифициран състав, обстоятелството, че има факти, които говорят за участие на друго лице, за предварително знание и подготовка, няма да останат сякаш без значение, ако се съобразяват при индивидуализацията на наказанието.

Групата от престъпления, свързани с незаконното преминаване на границата, показва възможността между деяния, които се квалифицират по отделни състави от Наказателния кодекс, да съществува силна връзка на зависимост. Това обстоятелство води до грешки в правоприлагането при смесването им като създава опасност от понасяне на отговорност за неосъществено, за друго или за чуждо поведение. Стриктното съобразяване на всички изисквания по текста на закона и откриването на фактически доказателства, свидетелстващи за наличието им, би довело до преодоляване на тези грешки в практиката. Връзката между тях следва да се използва и проследява, когато обстоятелствата при реализирането на едно от тях, свидетелстват за осъществяване и на друго/и. Това ще се яви гарант за осуетяване развитието на престъпността от вида.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

1. Стойнов, А.. Наказателно право. Обща част. Второ издание. София, Сиела, 2019./ Stoynov, A. Nakazatelno pravo. Obshta chast. Vtoro izdanie. Sofiya, Siela, 2019,
2. Ненов, И.. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга първа. Нова редакция Александър Стойнов. София, Софи-Р, 1992./ Nenov, I. Nakazatelno pravo na Republika Balgariya. Obshta chast. Kniga parva. Nova redaksiya Aleksandar Stoynov. Sofiya, Sofi-R, 1992,
3. Вълчев, Д.. Лекции по обща теория на правото. София, Сиела, 2019./ Valchev, D. Lektsii po obshta teoriya na pravoto. Sofiya, Siela, 2019,
4. Захариев, В. Тълкуване на правото. София, Наука и изкуство, 1959 г./ Zahariiev, V. Talkuvane na pravoto. Sofiya, Nauka i izkustvo, 1959,
5. Пушкарова, И.. Трафикът на хора. Проблеми на наказателноправния режим. София, Сиби, 2012./ Pushkarova, I. Trafikat na hora. Problemi na nakazatelnopravniya rezhim. Sofiya, Sibi, 2012,
6. Велчев, Б.. Обществената опасност и българското наказателно право. София, Сиела, 2017./ Velchev, B. Obshtestvenata opasnost i balgarskoto nakazatelno pravo. Sofiya, Siela, 2017,
7. Груев, Л.. Наказването за престъпление. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2020./ Gruev, L. Nakazvaneto za prestaplenie. Sofiya. Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov“, 2020,
8. Манолова, М.. Защо наказваме? Теоретично-нормативния модел за целите на наказанието в българското наказателно право. Сиела, 2022./ Manolova, M. Zashto nakazvame? Teoretichno-normativniya model za tselite na nakazaniето v balgarskoto nakazatelno pravo. Siela, 2022,
9. Лютов, К.. Обществената опасност на деянието по Наказателното право на НРБ. София, Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1960./ Lyutov, K. Obshtestvenata opasnost na deyaniето po Nakazatelnoto pravo na NRB. Sofiya, Darzhavno izdatelstvo “Nauka i izkustvo“, 1960,
10. Андрейчин, Л, Георгиев, А., Илчев, Ст. Български тълковен речник. Четвърто издание. Наука и изкуство, София, 2018./ Andreychin, L., Georgiev, A., Ilchev, St. Balgarski talkoven rechnik. Chetvarto izdanie. Nauka i izkustvo, Sofiya, 2018.